

**Oktay BELLİ, Kırgızistan'da Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykeller Stone
Balbals and Statues in Human Form in Kirghizistan, Arkeoloji ve Sanat
Yayınları, İstanbul, 2003, VIII+166 s.**

Dr. Osman MERT*

ÖZET

“Kırgızistan'da Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykeller Stone Balbals and Statues in Human Form in Kirghizistan, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003” adlı eser, Prof. Dr. Oktay BELLİ ve ekibinin Avrasya Arkeoloji Projesi kapsamında 04-26 Eylül 2001 tarihleri arasında Kırgızistan Cumhuriyeti'nin çeşitli bölgelerinde gerçekleştirmiş olduğu çalışmaları ihtiva etmektedir.

Avrasya Arkeoloji Projesi ekibi tarafından yapılan yüzey araştırmaları sayesinde Eski Türk kültür ve medeniyetine ait birçoğu literatürde yer almayan, Kırgızistan coğrafyasının çetin şartlarına direnerek günümüze ulaşmayı başaran taşbabalar, heykeller, balballar, kurganlar, mezarlar ve mezar külliyesi ortaya çıkarılmış ve bu eser vastasıyla da ilgilenenlerin istifadesine sunulmuştur.

G eçmişte birçok Türk devletine ve boyuna yurt olan Kırgızistan Cumhuriyeti toprakları bugün de Türk tarihinin eşsiz kültür ve medeniyet eserlerini üzerinde barındırmaktadır. Kırgızistan Cumhuriyeti her ne kadar coğrafi olarak ülkemizden uzakta bulunsa da bugün sosyal, siyasi ve kültürel ilişkilerimizi geliştirmek istediğimiz ülkelerin önde gelenlerindedir. Hem söz konusu ilişkileri hem de Kırgız Türkleri'yle olan tarihi, bağlarımızı canlandırmak, güçlendirmek amacıyla İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü ile Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi Rektörlüğü arasında bilimsel işbirliği antlaşmaları imzalanmış ve İstanbul Üniversitesi'nin desteklediği Avrasya Arkeoloji Projesi geliştirilerek uygulamaya konulmuştur¹.

Başkanlığını Prof. Dr. Oktay BELLİ'nin yürüttüğü İstanbul Üniversitesi Avrasya Arkeoloji Projesi'nde Dr. Orhan DOĞAN (Kazakistan Tarihi Uzmanı), Okutman Erkan KONYAR (Demirçığ Uzmanı), Araş. Gör. Can AVCI (Demirçığ Uzmanı), Araş. Gör. İbrahim ÇEŞMELİ (Türk Sanatı Tarihi Uzmanı), Araş. Gör. Mevlana ZEREN (Bau Güçtürk Tarihi Uzmanı), Güzin Sühran BELLİ (Tarihçi

* Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

¹Proje hakkında bilgi için bk. BELLİ, Oktay, Kırgızistan'da Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykeller Stone Balbals and Statues in Human Form in Kirghizistan, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003, s. VII-VIII.

Ressam) ve Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi Tarih Bölümü'nden Asılбек COONDONBEKOV görev almışlardır.

Kırgızistan'da Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykeller Stone Balbals and Statues in Human Form in Kirghizistan adlı eser, Prof. Dr. Oktay BELLİ ve ekibinin Avrasya Arkeoloji Projesi kapsamında 04-26 Eylül 2001 tarihleri arasında Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Bişkek, Burana, Koçkor, Issık Köl bölgelerinde (müze ve yerleşim alanları dahil olmak üzere) yapılan yüzey araştırmalarının bir kısmının sonuçlarının ürünüdür. Avrasya Arkeoloji Projesi ekibi tarafından yapılan yüzey araştırmaları sayesinde Eski Türk kültür ve medeniyetine ait birçoğu literatürde yer almayan, Kırgızistan coğrafyasının çetin şartlarına direnerek günümüze ulaşmayı başaran taşbalar, heykeller, balballar, kurganlar, mezarlar ve mezar külliyesi ortaya çıkarılmış ve bu eser vasıtasıyla da ilgilenenlerin istifadesine sunulmuştur. Kapsamlı olarak gerçekleştirilen bu çalışmada Kırgızistan'daki arkeolojik araştırmaların önemli bir bölümünün taş heykel ve balballara ayrılarak taş heykel ve balbalların, Türkler'de ölü gömme gelenekleriyle birlikte değerlendirildiği görülmektedir.

Arkeoloji ve Sanat Yayınları tarafından yayımlanan ve Kırgızistan'da 19. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar yapılan arkeolojik kazılar hakkında da ayrıntılı bilgiler içeren eserde, yerli ve yabancı bilim adamlarının yararlanabilmesi için V. ve VI. bölümlerdeki bilgilerin İngilizcesine de yer verilmiştir. Eserde yer alan kurganlar, taş heykeller ve söz konusu kültür ve medeniyet eserleri hakkındaki bilgiler çizim ve fotoğraflarla da desteklenmiştir.

Kitabın ön kapağında sağ eliyle göğüs hizasında kadehte bencisu, sol eliyle de kılıcını tutan bir taşbaba bulunmaktadır. Kitabın arka kapağında ise şu bilgilere yer verilmiştir: *"Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlardan Moğolistan topraklarının somuna değin uzanan geniş coğrafi bölgede, binlerce insan biçimli taş heykel ve balbal bulunmaktadır. İnsan biçimli taş heykel ve balballar, 6.-13. yüzyıllar arasında Türk toplulukları tarafından oldukça yaygın olarak kült merkezlerinin çevresine ve kurganların üzerine dikilmiştir. Taş heykeller balballara kıyasla oldukça özenli ve gerçekçi bir biçimde işlenmişlerdir. Heykellerin özenli ve ayrıntılı olarak işlenmesinin özünde, ölen kişinin varlığının elle tutulur bir biçimde sürdürülmesi düşüncesi gelmektedir. Bu yüzden taştan yapılan insan heykelleri, Türk tarihinde "Ata Kültü"nü tüm canlılığı ile yansıtmaktadır. İnsan heykellerinin yanı sıra, başında üçgen çıkıntılı bir taç taşıyan Umay Ana heykelleri, doğurganlık, üretkenlik ve koruyuculuğun bir simgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde bile Türk toplulukları taştan yapılan insan heykellerini kutsal kabul etmekte ve bunları "taşnine" olarak adlandırmaktadır. Eski inancı sürdüren Türk toplulukları insan biçimli taş heykel ve balballara dualar etmekte, adaklar adamakta, taşları kucaklamakta, saygıyla öpmekte ve isteklerinin olumlu yönde sonuçlanması için bezler bağlamaktadır."*

"Kırgızistan'da Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykeller Stone Balbals and Statues in Human Form in Kirghizistan" adlı eserde sırasıyla: İçindekiler/Contents (V), Sunuş (VII), Giriş (1-4), Kırgızların Tarihine Genel Bir Bakış (5-9), Kırgızistan'da Yapılan Arkeolojik Araştırmaların Tarihçesi (10-11), Türklerde Ölü Gömme Gelenekleri (Kurganlar, Kurbanlar, Şölenler, Armağanlar) (12-34), Kırgızistan'da Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykeller (Taş Balballar, İnsan Biçimli Taş Heykeller, Umay Ana Heykelleri, İnsan Biçimli Taş Heykellerin Kutsallığı, Sonuç) (35-50), Kırgızistanda Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykellerin Tipolojik İncelenmesi (Taş Balballar, İnsan Biçimli Taş Heykeller (Erkek Heykelleri, Umay Ana Heykelleri)) (51-103), Stone Statues and Balbals in Kirghizistan (Turkic Burial Traditions, Kurgans, Offerings Feasts, Gifts, Stone Balbals and Statues in Human Form İn Kirghizistan (Stone Balbals, Stone Statues in Human Form, Statues of Mother Umay, Holiness of the Statues in Human Form, Conclision)) (104-135), Dizin, İndeks, Kaynakça - Bibliyography (Kaynak ve Seyahatnameler-Sources and Expedition Reports, Modern Araştırmalar- Modern Researches) (136-166) yer almaktadır.

Türk tarihi, Türk kültürü ve medeniyeti sahalarında şimdiye kadar hazırlanmış en ciddî ve en önemli başvuru eserlerinden biri olan "Kırgızistan'da Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykeller Stone Balbals and Statues in Human Form in Kirghizistan" adlı eser, hem bundan sonra yapılacak benzeri çalışmalara pek çok açıdan kaynak teşkil edecek, hem de Kırgızistan'da günümüze ulaşabilen ata yadigarı taşbabalardan, taş balbalların gelecek nesillere tanıtımında büyük bir boşluğu dolduracaktır.

"Kırgızistan'da Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykeller Stone Balbals and Statues in Human Form in Kirghizistan" adlı eseri hazırlayan Prof. Dr. Oktay BELLİ'yi, ekibini ve esere katkıda bulunan yetkilileri kutluyoruz.

ABSTRACT

The work of art, "Stone Balbals and Statues in Human Form in Kirghizistan, Arkeoloji ve Sanat Yayınları (Archeology and Art Publisher), İstanbul-2003", prepared by Professor Dr. Oktay BELLİ's team as part of Eurasia Archeology Project took place between 04-26 September 2001 in different parts of the Republic of Kirghizistan.

Several statues, balbals, kurgans, graveyards, mausoleum complex belong to the ancient Turkish culture and civilisation, most of them are not reported in the literature previously, are identified as a result of surface searches carried out by Eurasia Archeology Project Team and presented in this work to the benefit of people who may interested.